

DOI: 10.32347/2076-815x.2020.75.72-81

УДК 72.01

к.арх. Вітченко Д.М.,
denis_vitchenko@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3766-6311,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О.М. Бекетова

РЕВАЛОРИЗАЦІЯ САДИБИ МЕЧНИКОВИХ У СЕЛІ МЕЧНІКОВЕ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ РЕЗЕРВНОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ТЕРИТОРІЇ

Висвітлюється тенденція рекреаційно-туристичного освоєння аграрних територій і необхідності ревалоризації меморіальних садибних комплексів, як елементів цих територій. Вироблені прийоми ревалоризації і приведений результат їх апробації на прикладі колишньої садиби Мечникових у с. Мечнікове Харківської області.

Ключові слова: ревалоризація; резервна рекреаційна територія; історико-меморіальний садибний комплекс.

Актуальність. Визначається нагальною необхідністю надання більшої значущості територіям і спорудам, що мають важливе історико-культурне значення. Необхідністю заходів, спрямованих на підвищення архітектурно-художньої цінності та якості містобудівного й архітектурного середовища історичних садибних комплексів. Прикладом такого комплексу об'єктів культурної спадщини служить територія колишньої садиби Мечникових у с. Мечнікове Харківської обл. Село Мечнікове (раніше Панасівка) в ХІХ ст. було власністю дворянської родини Мечникових і пов'язане з пам'яттю про дитячі роки видатного науковця, нобелівського лауреата І.І. Мечникова.

Мета статті – визначення прийомів ревалоризації історичних меморіальних комплексів для подальшого використання цих комплексів в якості складових резервних рекреаційних територій.

Об'єкт дослідження – територія колишньої садиби Мечникових у с. Мечнікове Токарівської сільської ради Дворічанського р-ну Харківської обл.

Предмет дослідження – прийоми ревалоризації історичних меморіальних комплексів.

Методика дослідження – полягає в комплексному аналізі та включає:

1. Натурне обстеження й графічне опрацювання об'єкту дослідження;
2. Ретроспективний аналіз характеристик середовища історичної садиби;
3. Аналіз теоретичних праць, нормативних документів, проектних рішень;
4. Систематизацію теоретичних досліджень і проектних розробок.

Виклад основного матеріалу. З другої половини ХХ ст. у світі багато уваги надається проблемам збереження та реставрації ансамблів історичних садиб, як комплексних пам'яток в історичному ландшафті.

Велику роль у планувальному рішенні садиб, грали рельєф, природна рослинність, гідрологічні та кліматичні умови. В результаті тривалого історичного синтезу формувалася своєрідний ландшафт. Історичні ландшафти складають культурний, екологічний та економічний капітал суспільства. З 1993 р. культурні ландшафти вносяться до Списку всесвітньої спадщини, що дозволяє надійніше захистити «спільне творіння людини і природи» [11, с. 8].

Дворянські садиби в кінці ХVІІІ ст. – середині ХІХ ст. були одними з найбільш виразних культурних і економічних утворень в Україні. Складні комплекси взаємопов'язаних архітектурних і природних елементів включали палаци і садибні будинки, господарські будівлі, церкви і каплиці, парки, водні системи, а також малі архітектурні форми, були об'єднані єдиною логікою планувального побудови і створені відповідно до стильових принципів певної доби. Формування садиб протікало в руслі розвитку загальноєвропейської культури з урахуванням місцевих традицій, історичних і соціально-економічних умов, а також укладу життя, естетичних смаків власників [11, с. 7].

Сучасне руйнування культурної спадщини веде до втрати соціумом своїх духовних основ. В наш час збереження пам'яток визнане можливим лише в рамках активно функціонуючих суспільних структур, введенні історичного надбання у відповідну сучасну життєву систему. Нові контексти використання історичного надбання, що пов'язані з індустрією туризму, значно підвищують його рекреаційно-туристичний потенціал.

За дослідженнями соціологів, у суспільстві накопичується втома від техногенної цивілізації, виникає потреба у поверненні до природи, відриву на певний час від урбанізованого середовища. Це обумовило появу нових форм активного дозвілля у векторі «історія – екологія». Туристами освоюються периферійні аграрні території, які раніш не вважалися рекреаційними.

Тяжіння сучасних проявів туристичної діяльності до територій рекреаційного резерву обумовлене розташуванням у сільській місцевості об'єктів культурної спадщини й їх комплексами та пов'язане зі створенням на їх базі рекреаційно-туристичних центрів. Значно підвищуючи рекреаційний потенціал, вони створюють передумови для покращення економіки регіонів та ревалоризації місцевих об'єктів культурної спадщини.

Садибні комплекси часто пов'язані з діяльністю видатних особистостей минулого. Прикладом такого комплексу об'єктів культурної спадщини служить територія колишньої садиби Мечникових у с. Мечнікове Токарівської сільської ради Дворічанського р-ну Харківської обл. Село Мечніково (первісна назва

Панасівка) у XIX ст. було власністю дворянської родини Мечникових. В селі пройшли дитячі роки майбутнього Нобелівського лауреата в галузі фізіології та медицини (1908 р.), всесвітньовідомого науковця І.І. Мечникова (1846 - 1916).

Збережена історико-культурна спадщина та природні об'єкти на території села представлена комплексом об'єктів таких видів:

- Садово-паркового мистецтва: залишки парку XIX ст. із ставком та криницею;
- Ландшафтні: прилеглий природний степовий ландшафт із чахоподібними балками і пагорбами та рукотворним 200-х літнім дубово-ясеневим лісом на південно-західній околиці села;
- Історичні: руїни людської (будинку для слуг); льох із циліндричним цегляним склепінням, рештки стін садибного будинку Мечникових XIX ст. включені у більш пізню будівлю. Не збереглися господарські будівлі садиби. Будівлі колишньої панської садиби формували великий господарський двір садиби, який зараз зайнятий ділянками приватних садиб мешканців села.
- Археологічні: 11 курганів, розташованих навколо села.

Проблемою даної території є невідповідність сучасного стану історичного містобудівного середовища запитам сучасного суспільства в контексті туристично-рекреаційного використання колишньої садиби Мечникових.

Руйнування об'єктів комплексу споруд садиби Мечникових актуалізує проблематику його реставраційного відтворення згідно Порядку відтворення [3, 6]. У відтвореному за аналогами садибному будинку має розміститися музей родини Мечникових. Так само можуть бути відтворені втрачені паркові об'єкти. Але реалізації цього підходу заважає брак наявних іконографічних та описових матеріалів.

До того ж, накопичений науково-практичний досвід свідчить, що реконструкції не можуть замінити артефакту, втрачену матеріальну структуру об'єкту культурної спадщини відновити неможливо. Але можна культивувати туристичну функцію села, спираючись на збережену історико-культурну спадщину та природні ресурси.

На заміну прямому відтворенню можуть бути застосовані засоби символічного означення:

- Планувальне означення: виявлення елементами благоустрою підмурків втрачених споруд (бруківка, кольорова відсипка, укриття дерном);
- Об'ємне означення: встановлення меморіальної стели; масштабних макетів; виявлення обсягових контурів споруди в сучасних матеріалах;
- Комбіноване означення: поєднує показ автентичних решток пам'ятки із гіпотетичною реконструкцією в сучасних матеріалах [2].

Необхідний комплекс заходів, спрямованих на підвищення архітектурно-художньої цінності та якості містобудівного й архітектурного середовища

історичного садибного комплексу. Надання більшої значущості територіям і спорудам, які мають важливе історико-культурне значення.

Згідно фахової термінології об'єкти потребують такого виду науково-проектних робіт як ревалоризація (від фр. Revalorisation – повернення втраченої цінності) – комплексу заходів, спрямованих на підвищення архітектурно-художньої цінності та якості містобудівного й архітектурного середовища. Водночас ревалоризація є способом надання більшої значущості територіям і спорудам, що мають важливе історико-культурне значення діяльність, спрямована на приведення до стану, за якого можливе повне сприйняття їх меморіальних цінностей.

Дослідженнями в сфері опрацювання ревалоризаційних заходів, а також вироблення прийомів та принципів ревалоризації архітектурних ансамблів в історичному ландшафті в Україні займалися: М.В. Бевз [1], О.І. Ремешило-Рибчинська [4, 5, 6] та багато інших дослідників [5, 10].

Село включено у туристичний маршрут «Золоте кільце України». У селі активно розвивається зелений туризм: діє гостьова садиба «Родинна хата». В сільському клубі відкрита музейна експозиція присвячена родині Мечникових, проводяться виїзні наукові читання та концерти присвячені пам'яті І.І. Мечникова. Планується проведення літніх практик студентів-біологів та художніх пленерів. Ці культурні явища у недалекому майбутньому, при стабільному розвитку, можуть сформувати на території села і сільської ради нові типи рекреаційних об'єктів: оздоровчі центри ароматерапії та іпотерапії, експедиційні бази археологів і біологів, впорядковані території для проведення масових заходів екологічного спрямування (етнічних фестивалів, наукових семінарів, художніх пленерів, тощо) [4].

Опрацювання цих типів об'єктів розкриває широкі можливості для освоєння та використання резервних рекреаційних земель із застосуванням сучасних архітектурних концепцій застосування переосмисленої культурної спадщини регіону й принципів екологічної архітектури та апробоване у курсовому та дипломному проектуванні на кафедрі містобудування ХНУМГ імені О.М. Бекетова в рамках співпраці Кафедри з благодійним фондом «Збереження та відродження історичної спадщини Дворічанщини». Теми проектів: туристичний центр, який поєднує у собі функції готелю, оздоровчого та екологічно-просвітницького центру, експедиційної бази науковців та студентів, місця проведення наукових семінарів, масових заходів еколого-культурного спрямування; реставраційне відтворення садиби Мечникових; розробка мережі екологічних маршрутів навколишньою територією.

В ході проектування велика увага приділялася відтворення панського двору, з комплексом споруд садиби. Об'єкти моделювалися на основі дитячого

малюнку І.І. Мечникова, архівних та красзнавчих матеріалів, аналогів житлових і господарських будівель панських садиб на території Російської імперії XIX ст.

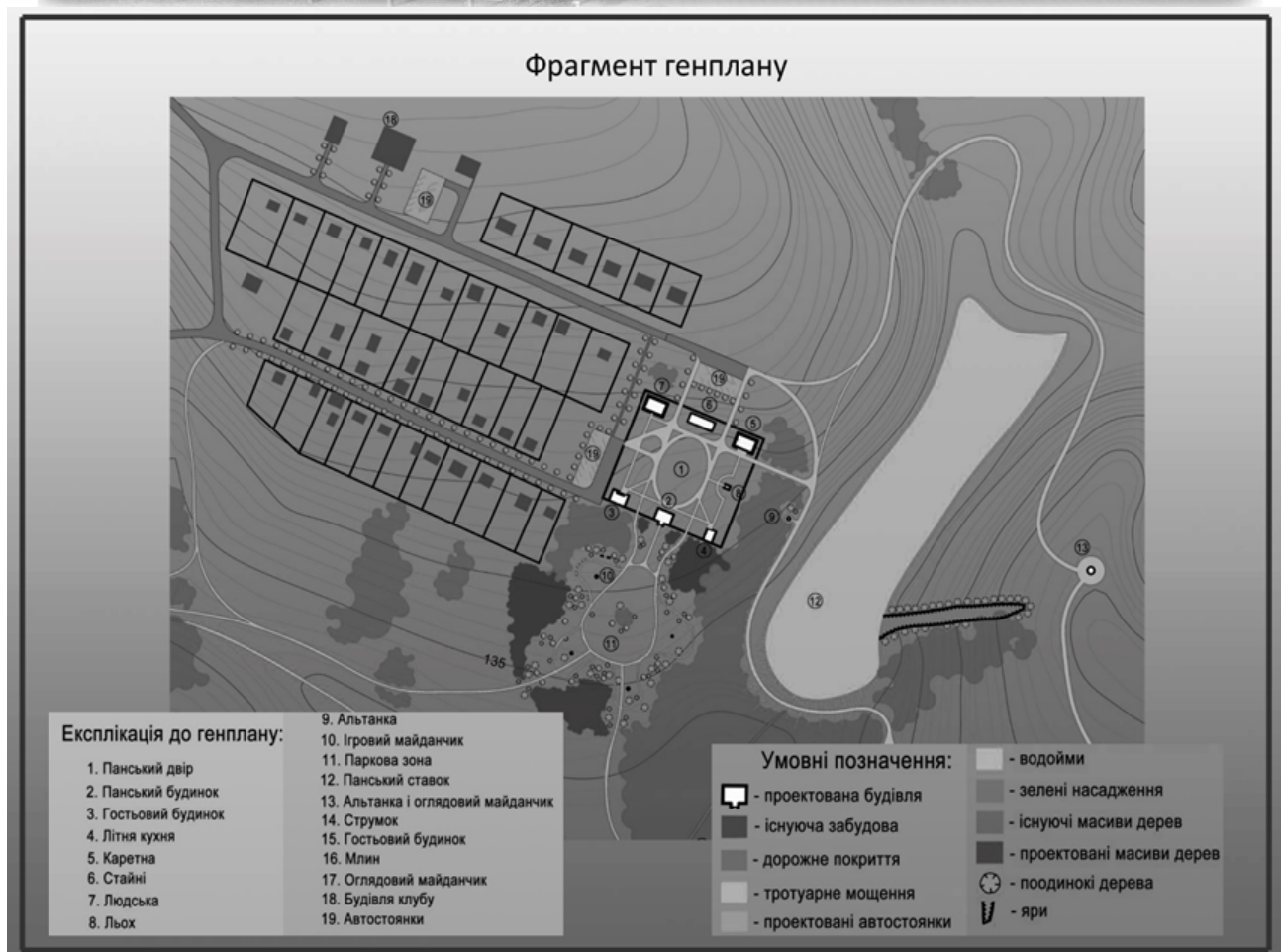

Рис. 1. Реставраційне відтворення садиби Мечникових (загальний вид та схема генплану).

На території колишньої садиби відтворюються та пристосовуються під сучасні функції 7 споруд (рис. 1, 2):

- відтворений панський будинок служить музеєм Мечникових, одночасно будучи його головним експонатом;

- відтворений гостьовий будинок виконує функцію готелі для туристів;
 - відтворена літня кухня служить для потреб їдальні;
 - льох відновлює первинну функцію зберігання продуктів.
 - відтворені каретна і стайні служать пристосовані для потреб центру іпотерапії та організації кінних прогулянок;
 - колишня людська служить місцем для науковців і адміністрації музею.
- Відтворюється парк з ігровою зоною оздобленою дитячими атракціонами характерними для панської садиби XIX ст. (гойдалки, «великі кроки» та ін.).

Рис. 2. Реставраційне відтворення будівель садиби Мечнікових.

Висновки: аналіз практичного досвіду з ревалоризації історичних меморіальних комплексів показав, що історико-культурна та природна спадщина в їх сукупності – це важливий економічний ресурс регіону, який може сприяти не тільки розвитку духовної складової життя, а й одним із перспективних напрямків соціальної та економічної політики в регіоні.

Узагальнення наукового досвіду з ревалоризації історичних меморіальних комплексів показало, що за думкою науковців головними принципами архітектурно-містобудівної ревалоризації музейно-садибних комплексів повинні бути: принцип презентації, економічної ефективності, функціональної та планувальної доцільності в організації простору комплексу.

Визначені та застосовані прийоми ревалоризації садиби Мечнікових у с. Мечнікове як складової резервної рекреаційної території:

- прийом збереження цілісності меж (збереження традиційного характеру середовища, максимальне використання композиційних і пейзажно-видових якостей історичних об'єктів культурної спадщини),
- прийом збереження історично сформованого ландшафту (збереження автентичних зон формування видів та візуального розкриття об'єктів),
- прийом збереження стильової єдності та композиційної цілісності (відтворення стилістики, просторової композиції споруд і ландшафтних форм),
- прийом надання нових функцій (туристично-рекреаційного центру),
- прийом прийнятності (збереження та відтворення первинної форми, конструкцій, пластики споруд),
- прийом інтерпретації (сучасне творче переосмислення просторової структури об'єкту відтворення),
- прийом раціонального використання, (створення умов для раціонального та безпечного використання комплексу і прилеглої території),
- прийом комфортності (забезпечення комфортних умов переміщення туристів та їх перебування на території комплексу),
- прийом збереження «духу місця» (розкриття засобами ландшафтної архітектури й пластики малих архітектурних форм місцевого фольклору щодо особливостей місцевості та її топоніміки).

Література:

1. Бевз М.В. Методологічні основи регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст (на прикладі Західної України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра арх. – Харків: ХДТУБА, 2004. – 18 с.
2. Вечерський В.В. Метод символічної реконструкції та його роль у регенерації історико-архітектурного довілля // Проблеми регенерації історичної забудови заповідних територій населених пунктів заповідних територій населених пунктів України: Матеріали науково-практичної конференції. – Кам'янець-Подільський. – С. 49-51.
3. Відтворення втрачених пам'яток: історичний та правовий аспект // Пам'ятки України. – 1994. – № 3–6. – С. 134-148.
4. Вітченко Д.М., Реабілітація комплексу об'єктів культурної спадщини – садиби Мечнікових у с. Мечніково Харківської обл. в аспекті туристично-рекреаційного використання / Д.М. Вітченко, Є.В. Селєзньов // Проблеми архітектури та містобудівництва в умовах глобалізації: матеріали між нар. наук.-техн. конф., Харків, 15-16 листопада 2016 р. : тези доповідей / [ред. кол.: Древаль І.В. (відповід. ред.), Гришина В.С., Коптева Г.Л., Соловйова О.С. та ін.], – Харків: ХНУМГ, 2016. – С. 151-152.
5. Ильинская Н.А. Восстановление исторических объектов ландшафтной архитектуры / Н.А. Ильинская. – 2-е изд., доп. – СПб.: Стройиздат: С.-Петербургское отделение, 1993. – 159 с., ил.
6. Порядок відтворення визначних об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини (від 05. 11. 2007 р. № 69/299) / Міністерство культури і туризму України; Міністерство регіонального розвитку та будівництва України. – К.: [б. в.], 2007. – 3 с.
7. Ремешило-Рибчинська О.І. Принципи ревалоризації архітектурних ансамблів в історичному ландшафті / О.І. Ремешило-Рибчинська // Науковий вісник НЛТУ України:

Ландшафтна архітектура в контексті сталого розвитку. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.12. – С. 140-143.

8. Ремешило-Рибчинська О.І. Актуальність ревалоризації архітектурних ансамблів та збереження їхнього образу в історичному ландшафті України / О.І. Ремешило-Рибчинська // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2011. – № 716 : Архітектура. Ландшафт дахів історичного центру міста: проблеми збереження і регенерації. – С. 228-233.

9. Ремешило-Рибчинська О.І. Принципи ревалоризації архітектурного ансамблю Василянського монастиря Преображення Господнього під Бучачем Тернопільської області / О.І. Ремешило-Рибчинська, І.Б. Знак // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Архітектура. – 2016. – № 856. – С. 191-198.

10. Рудик Д.Є. Ревалоризація як підхід до збереження вернакуляру в архітектурі сучасних готельних комплексів / Д.Є. Рудик // Комунальне господарство міст (110). – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. – 2013. – С. 296-300.

11. Федорук А.Т. Старинные усадьбы Берестейщины / А.Т. Федорук – Минск: изд-во Белорусская Энциклопедия, 2006. – 577 с.

к.арх. Витченко Д.Н.,
Харьковский национальный университет
городского хозяйства им. А.Н. Бекетова

РЕВАЛОРИЗАЦИЯ УСАДЬБЫ МЕЧНИКОВЫХ В СЕЛЕ МЕЧНИКОВО ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ЭЛЕМЕНТА РЕЗЕРВНОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ ТЕРРИТОРИИ

Освещается тенденция рекреационно-туристического освоения аграрных территорий, и необходимости ревалоризации мемориальных усадебных комплексов, как элементов этих территорий. Выработаны приемы ревалоризации и приведен результат их апробации на примере бывшей усадьбы Мечниковых в с. Мечниково Харьковской области.

Ключевые слова: ревалоризация; резервная рекреационная территория; историко-мемориальный усадебный комплекс.

PhD Vitchenko Denys,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

REVALORIZATION OF THE MECHNIKOV'S MANOR IN THE VILLAGE OF MECHNIKOVO, KHARKOV REGION AS AN ELEMENT OF A RESERVE RECREATION TERRITORY

The tendency of recreational and tourist development of agrarian territories and the need to revalorize memorial estate complexes as elements of these territories is highlighted.

Relevance is determined by the need to attach greater importance to territories and structures of great historical and cultural importance. The need to take measures aimed at improving the architectural and artistic value and quality of the urban and architectural environment of historical manor complexes. The territory of the former Mechnikov estate in the village of Mechnikovo, Kharkov region, was selected for testing. In the 19th century, this village belonged to the noble family of the Mechnikovs; an outstanding scientist, Nobel laureate Ilya Mechnikov spent his childhood there.

The purpose of the article is to determine the methods of revaluation of historical and memorial complexes.

The object of the study is the territory of the former Mechnikov estate in the village of Mechnikovo, Dvurechansky district, Kharkiv region.

The subject of the research is methods of revaluation of historical and memorial complexes.

Research methodology - consists of a comprehensive analysis and includes;

1. Field survey and graphic processing of the research object;
2. Retrospective analysis of the environmental characteristics of the historic estate;
3. Analysis of theoretical works, regulatory documents, design solutions;
4. Systematization of theoretical research and design developments.

Key words: revalorization; reserve recreational territory; historical and memorial estate complex.

REFERENCES

1. Bevz M.V. Metodolohichni osnovy reheneratsii zapovidnykh arkhitekturnykh kompleksiv istorychnykh mist (na prykladi Zakhidnoi Ukrainy): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra arkh. – Kharkiv: KhDTUBA, 2004. – 18 s. {in Ukrainian}.
2. Vecherskyi V.V. Metod symvolichnoi rekonstruktsii ta yoho rol u reheneratsii istoryko-arkhitekturnoho dovkillia // Problemy reheneratsii istorychnoi zabudovy zapovidnykh terytorii naselenykh punktiv zapovidnykh terytorii naselenykh punktiv Ukrainy: Materialy naukovykh-praktychnoi konferentsii. – Kamianets-Podilskyi. – S. 49-51. {in Ukrainian}.
3. Vidtvorennia vtrachenykh pamiatok: istorychnyi ta pravovyi aspekt // Pamiatky Ukrainy. – 1994. – № 3–6. – S. 134-148. {in Ukrainian}.
4. Vitchenko D.M., Reabilitatsiia kompleksu ob'ektiv kulturnoi spadshchyny – sadyby Miechnikovykh u s. Mechnikovo Kharkivskoi obl. v aspekti turystychno-rekreatsiinoho vykorystannia / D.M. Vitchenko, Ye.V. Sielieznov // Problemy arkhitektury ta mistobudivnytstva v umovakh hlobalizatsii: materialy mizh nar. nauk.-tekhn. konf., Kharkiv, 15-16 lystopada 2016 r. : tezy dopovidei / [red. kol.:

Dreval I.V. (vidpovid. red.), Hryshyna V.S., Koptieva H.L., Soloviova O.S. ta in.], – Kharkiv: KhNUMH, 2016. – S. 151-152. {in Ukrainian}.

5. Ylynskaia N.A. Vosstanovleniye ystorycheskykh ob'ektov landshaftnoi arkhitektury / N.A. Ylynskaia. – 2-e yzd., dop. – SPb.: Stroiyzdat; S.-Peterburhskoe otd-nye, 1993. – 159 s., yl. {in Russian}.

6. Poriadok vidtvorennia vyznachnykh ob'ektiv arkhitekturno-mistobudivnoi spadshchyny (vid 05. 11. 2007 r. № 69/299) / Ministerstvo kultury i turyzmu Ukrainy; Ministerstvo rehionalnogo rozvytku ta budivnytstva Ukrainy. – K.: [b. v.], 2007. – 3 s. {in Ukrainian}.

7. Remeshylo-Rybchynska O.I. Pryntsypy revaloryzatsii arkhitekturnykh ansambliv v istorychnomu landshafti / O.I. Remeshylo-Rybchynska // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy: Landshaftna arkhitektura v konteksti staloho rozvytku. – Lviv : RVV NLTU Ukrainy. – 2008. – Vyp. 18.12. – S. 140-143. {in Ukrainian}.

8. Remeshylo-Rybchynska O.I. Aktualnist revaloryzatsii arkhitekturnykh ansambliv ta zberezhennia yikhnoho obrazu v istorychnomu landshafti Ukrainy / O.I. Remeshylo-Rybchynska // Visnyk Natsionalnogo universytetu "Lvivska politekhnik". – 2011. – № 716 : Arkhitektura. Landshaft dakhiv istorychnoho tsentru mista: problemy zberezhennia i reheneratsii. – S. 228-233. {in Ukrainian}.

9. Remeshylo-Rybchynska O.I. Pryntsypy revaloryzatsii arkhitekturnoho ansambliu Vasylianskoho monastyria Preobrazhennia Hospodnoho pid Buchachem Ternopilskoi oblasti / O.I. Remeshylo-Rybchynska, I.B. Znak // Visnyk Natsionalnogo universytetu "Lvivska politekhnik". Arkhitektura. – 2016. – № 856. – S. 191-198. {in Ukrainian}.

10. Rudyk D.Ie. Revaloryzatsiia yak pidkhid do zberezhennia vernakuliaru v arkhitekturi suchasnykh hotelnykh kompleksiv / D.Ie. Rudyk // Komunalne gospodarstvo mist (110). – Kharkiv : KhNUMH im. O.M. Beketova. – 2013. – S. 296-300. {in Ukrainian}.

11. Fedoruk A.T. Starynnye usadby Beresteishchyny / AT. Fedoruk – Mynsk: yzd-vo Belorusskaia Entsyklopedyia, 2006. – 577 s. {in Russian}.